K. I. GRIGOROV – *Istoria na ikonomiceskite ucenia (Istoria științei economice)*, Sofia 1956.

Cartea profesorului K. I. Grigorov, *Istoria științei economice*, formată din 8 părți și 27 de capitole, analizează de pe pozițiile marxism-leninismului principalele concepții economice care au apărut în decursul istoriei societății omenești.

Întreaga lucrare este pătrunsă de spirit partinic, îi este străin obiectivismul. Autorul izbutește să scoată în evidență condițiile economice, sociale, politice și ideologice, în care au apărut diferitele școli și curente de gîndire economică, care este contribuția diferiților gînditori la tezaurul gîndirii economice, care sînt lipsurile lor izvorîte din poziția de clasă și din epoca în care au trăit.

În elaborarea acestei lucrări, autorul, dînd dovadă de erudiție, subliniază în mod just, că istoria gîndirii economice și istoria economiei politice nu pot fi confundate, că economia politică reprezintă nucleul istoriei gîndirii economice și că a apărut ca știință în cadrul orînduirii capitaliste.

Prima parte a lucrării tratează gîndirea economică din formațiunile precapitaliste. Autorul scoate în evidență principalele idei economice ale celor mai de seamă reprezentanți ai gîndirii economice din sclavagism și feudalism, caracterul de clasă al acestor idei și influența lor în dezvoltarea gîndirii economice din epocile următoare. În această parte a lucrării, profesorul Grigorov arată în mod just că în formațiunile precapitaliste nu poate fi vorba de o știință economică separată că ideile economice geniale din aceste orînduiri sociale arată numai drumul spre o știință economică.

Considerăm însă ca o lipsă a acestei părți din lucrare, faptul că autorul nu acordă atenția necesară gîndirii economice din țările Orientului. Dacă ar fi analizat și gîndirea economică din Orient, autorul ar fi prezentat un tablou mai complet al gîndirii economice din formațiile precapitaliste.

În partea a II-a a lucrării, autorul analizează apariția și dezvoltarea economiei politice burgheze. În primul capitol profesorul Grigorov prezintă preistoria economiei politice burgheze. Pornind de la prezentarea condițiilor social-economice în care a apărut gîndirea economică mercantilistă, autorul precizează în mod just că mercantilismul nu este numai o politică economică dusă de diferite state, ci și o doctrină economică, prima încercare de analiză a modului de producție capitalist. Scoțînd în evidență metoda descriptivă folosită de reprezentanții gîndirii economice mercantiliste în abordarea fenomenelor economice, autorul arată că mercantiliștii confundau bogăția cu banii, căutau izvorul profitului în sfera circulației și că meritul lor constă în faptul că au înlăturat metoda scolastică de cercetare a fenomenelor economice și sînt primii care au încercat să analizeze din punct de vedere teoretic modul de producție capitalist.

Autorul nu se limitează însă numai la tratarea mercantilismului din Europa apuseană, ci face o analiză amplă și a mercantilismului rus scoțînd în evidență originalitatea acestuia. În capitolele IV și V se analizează descompunerea mercantilismului și începutul economiei politice ca știință. Profesorul Grigorov prezintă de pe pozițiile marxism-leninismului concepția economică a primilor clasici ai economei politice burgheze. (W. Petty și Boisguillebert). Scoțînd în evidență contribuția acestora în formarea economiei politice ca știință, autorul precizează în mod just că W. Petty este primul economist burghez care folosește metoda abstractizării în cercetarea fenomenelor economice și primul care mută cercetarea din sfera circulației în sfera producției. După ce arată că la W. Petty găsim începutul teoriei valorii muncă,

salariului, rentei, prețului pămîntului etc., profesorul Grigorov reușește să evidențieze meritele lui W. Petty în analiza acestor categorii economice, reliefînd lipsurile acestuia izvorîte din poziția sa de clasă și din epoca în care a trăit.

Un loc important în lucrare îl ocupă analiza concepțiilor economice ale gîndirii fiziocrate și a reprezentanților săi cei mai de seamă Fr. Quesnay și J. Turgot. După ce prezintă situația economică, socială, politică și ideologică din Franța în sec. XVIII, profesorul Grigorov arată că fiziocrații au mutat și mai mult cercetarea din sfera circulației în sfera producției și au ridicat pe o treaptă mai înaltă decît predecesorii metoda abstractizării. Prin concepția lor cu privire la legile naturale, schimbul de echivalente, produsul net, reproducția capitalului social etc., fiziocrații au dat o lovitură nimicitoare teoriei și politicii mercantiliste care se baza pe fetișizarea banilor, fapt care a constituit un pas important în formarea economiei politice ca știință.

Autorul scoate în evidență marea contribuție științifică a lui Fr. Quesnay la analiza reproducției capitalului social total prin „Tabloul economic". Obiectul analizei „Tabloului economic" îl constituie nu circulația mărfurilor pur și simplu ci a mărfurilor în care este inclusă plusvaloarea – scopul acestei circulații este realizarea plusvalorii și crearea condițiilor pentru reproducerea ei. Faptul că Quesnay a folosit pentru întocmirea „Tabloului economic" formula circuitului capital marfă, constituie o dovadă că el consideră circulația banilor ca derivînd din circulația mărfii.

În lucrare este subliniat cu claritate conținutul burghez al concepției fiziocrate, care se ascunde într-un înveliș feudal și se arată caracterul contradictoriu al sistemului fiziocrat care se baza pe o serie de dogme, care nu au putut rezista încercărilor vremii, ca de exemplu aceea potrivit căreia numai în agricultură s-ar crea „produs net".

Pentru aportul lor la crearea economiei politice ca știință Marx i-a numit pe fiziocrați alături de W. Petty, părinții economiei politice.

Profesorul Grigorov acordă o atenție deosebită analizei concepției economice a celor mai de seamă reprezentanți ai economiei politice clasice burgheze din Anglia, Adam Smith (1723–1790) și David Ricardo (1772–1823) în cea de-a treia parte a lucrării.

După ce analizează situația social-economică, politică și ideologică din Anglia din primele opt decenii ale secolului al XVIII-lea, autorul precizează că Adam Smith este economistul reprezentativ al perioadei manufacturiere a capitalismului, cel mai de seamă purtător de cuvînt al burgheziei industriale de la mijlocul secolului al XVIII-lea. Arătînd rolul pe care l-a avut opera economică a lui Adam Smith în delimitarea obiectului economiei politice și contribuția sa la analiza științifică a modului de producție capitalist se spune în mod just că Adam Smith este creatorul economiei politice burgheze în forma ei dezvoltată. Scoțînd în evidență contribuția lui Adam Smith la analiza științifică a modului de producție capitalist autorul precizează că Smith are meritul de a fi încercat să descopere legile obiective ale dezvoltării economiei capitaliste, de a fi elaborat unele teze științifice și de a fi făcut progrese însemnate față de predecesorii și contemporanii săi în analiza categoriilor economice. Astfel, el a dezvoltat mai departe teoria valorii muncă, a examinat procesul apariției banilor ca un proces obiectiv, a arătat că salariul este singurul venit muncit în societatea capitalistă, că profitul și renta reprezintă scăzăminte din valoarea creată de muncitor și însușite fără echivalent de proprietarul mijloacelor de producție, a prezentat în mod just structura de clasă a societății capitaliste și în legătură cu aceasta a sistematizat veniturile diferitelor pături ale populației din societatea capitalistă.

Autorul scoate însă în relief și slăbiciunile, lipsurile gîndirii economice a lui Adam Smith, determinate de epoca în care a trăit și de poziția sa de clasă. În acest sens autorul arată că datorită folosirii unei duble metode în analiza fenomenelor economice și abordării neistorice a acestora, Smith nu a acordat atenția cuvenită contradicțiilor economiei capitaliste și din această cauză nu a întrevăzut perspectivele reale ale capitalismului. Aceste lipsuri ale lui Adam Smith vor deschide larg porțile economiei politice vulgare, care le va folosi în scopuri apologetice.

Analizînd concepția economică a lui David Ricardo autorul arată că acesta este economistul burghez reprezentativ al perioadei revoluției industriale din Anglia. El a apărat interesele de clasă ale burgheziei industriale engleze în dezvoltare, opera lui economică fiind folosită de burghezie ca principal argument științific în lupta ei pentru o politică liberschimbistă.

În lucrare autorul precizează meritele lui David Ricardo în analiza pe care o face modului de producție capitalist, că el a îmbogățit știința economică cu numeroase teze valoroase și se scot în evidență lipsurile din opera sa economică.

Astfel el a dezvoltat teoria valorii muncă şi a apărat în mod consecvent principiul determinării valorii mărfurilor prin muncă, a pornit la analiza banilor de la teoria valorii şi a determinat iniţial valoarea metalelor preţioase prin timpul de muncă cheltuit pentru producerea lor, a luat în considerare la analiza produsului social total antagonismul dintre clasele sociale, a recunoscut că izvorul profitului este munca muncitorilor, a explicat renta diferenţială pe baza legii valorii, a fost preocupat pentru dezvoltarea forţelor de producţie şi în legătură cu aceasta a luptat împotriva proprietarilor funciari, a susţinut politica liber-schimbistă care convenea intereselor burgheziei industriale din Anglia.

Paralel cu scoaterea în relief a meritelor lui David Ricardo, profesorul Grigorov precizează şi lipsurile existente în opera economică a acestuia. Astfel autorul arată că David Ricardo nu a abordat în mod istoric fenomenele economice şi a considerat categoriile economice ale capitalismului ca fiind veşnice. De asemenea autorul arată că Ricardo s-a preocupat de latura cantitativă a categoriilor economice, ignorînd latura lor calitativă, nu a înţeles geneza şi esenţa banilor, fapt care l-a împins să susţină teoria cantitativă a banilor, nu a fost în stare să explice profitul mijlociu, nu a putut explica renta absolută, nu a făcut deosebire între plusvaloare şi formele acesteia, a identificat valoarea cu preţul de producţie şi nu au văzut perspectivele reale ale economiei capitaliste.

În lucrare se arată în mod just că pentru contribuţia sa la dezvoltarea ştiinţei economice, Ricardo a fost considerat de clasicii marxism-leninismului cel mai de seamă economist clasic burghez, desăvîrşitorul economiei politice burgheze clasice, economistul producţiei prin excelenţă, iar opera sa economică, cu toate lipsurile pe care le are, alături de cea a lui Adam Smith, constituie unul din izvoarele marxismului.

În capitolul X cuprins tot în partea a III-a a lucrării, autorul precizează locul şi rolul lui Simonde de Sismondi în istoria ştiinţei economice. Pornind de la critica pe care o face Simonde de Sismondi orînduirii capitaliste, de la faptul că el scoate în evidenţă unele contradicţii ale modului de producţie capitalist, sesizînd în acelaşi timp şi caracterul istoric trecător al acestui mod de producţie, profesorul Grigorov arată în mod just că Simonde de Sismondi este ultimul reprezentant al economiei politice clasice burgheze din Franţa. Scoţînd în relief poziţia de clasă mic-burgheză a lui Simonde de Sismondi, care caută să rezolve contradicţiile capitalismului de pe poziţiile micii burghezii, autorul dezvăluie caracterul reacţionar, utopic al gîndirii economice a acestuia, fapt care face din Simonde de Sismondi, fondatorul economiei politice mic-burgheze.

În partea a IV-a şi a V-a a lucrării, profesorul Grigorov analizează apariţia şi evoluţia economiei politice burgheze vulgare. Abordînd această problemă, autorul arată că din momentul în care burghezia a cucerit puterea politică, din momentul în care contradicţiile modului de producţie capitalist, au început să se manifeste cu tot mai multă vigoare, scoţînd tot mai mult la iveală racilele orînduirii burgheze, reprezentanţii ideologici ai burgheziei au încetat să se mai ocupe cu cercetarea ştiinţifică a fenomenelor, s-au transformat în slugi plătite ale capitalului, au început să facă apologia modului de producţie capitalist.

Autorul arată de asemenea legătura şi deosebirea dintre economia politică clasică burgheză şi economia vulgară. În acest sens în lucrare se arată că porţile economiei politice burgheze vulgare au fost deschise prin tezele neştiinţifice cuprinse în operele reprezentanţilor economiei politice clasice burgheze, că reprezentanţii economiei politice burgheze clasice apărau orînduirea capitalistă cu bună credinţă în timp ce reprezentanţii economiei politice vulgare apără capitalismul cu rea credinţă.

Analizînd teoriile reprezentanţilor economiei politice burgheze vulgare din Germania, Franţa, Anglia, S.U.A., autorul scoate în evidenţă lipsa de valoare ştiinţifică a acestor teorii care nu au contribuit cu nimic la cunoaşterea ştiinţifică a modului de producţie capitalist, demascînd totodată scopul urmărit de susţinătorii acestor teorii.

Problema socialismului utopic este tratată de autor în partea a VI-a a lucrării cuprinsă în capitolele XVI, XVII, XVIII şi XIX. Mai întîi autorul prezintă principalele idei ale precursorilor socialismului utopic din perioada acumulării primitive a capitalului (Thomas Morus şi Tommaso Campanella) şi apoi analizează concepţiile economice ale reprezentanţilor socialismului utopic din ţările Europei Apusene din secolul al XIX-lea (Saint Simon, Ch. Fourier, R. Owen).

Tot aici autorul analizează concepţiile reprezentanţilor socialismului utopic din Rusia. După ce arată condiţiile istorice în care a apărut socialismul utopic din Rusia, profesorul Grigorov prezintă concepţiile economice ale celor mai de seamă reprezentanţi ai socialismului utopic din această ţară (Herţen şi Cernîşevschi).

Autorul nu se rezumă însă numai la prezentarea critică a concepțiilor socialiștilor utopici, ci analizează și descompunerea socialismului utopic, transformarea lui în cele mai paradoxale construcții teoretice, fapt care se reflectă în lucrările lui P. J. Proudhon, Rodbertus, narodnicilor ruși etc.

Scoțînd în evidență ideile valoroase din concepția economică a reprezentanților socialismului utopic și îndeosebi critica aspră făcută de aceștia capitalismului, profesorul Grigorov prezintă în mod just legătura dintre socialismul utopic și socialismul științific, arătînd că socialismul utopic constituie unul din izvoarele marxismului.

În partea a VII-a a lucrării, autorul analizează una din cele mai importante probleme ale cursului de istorie a gîndirii economice și anume crearea economiei politice proletare de către Karl Marx și Friedrich Engels. În această parte, autorul scoate în relief condițiile istorice în care a apărut economia politică a proletariatului și care este locul doctrinei economice marxiste în istoria științei economice. În lucrarea sa, autorul reușește să prezinte în mod convingător în ce constă saltul calitativ, revoluția săvîrșită de Karl Marx în economia politică. Firul apariției și dezvoltării economiei politice proletare, precum și revoluția săvîrșită de Karl Marx în economia politică, este redat de autor pe calea analizei principalelor lucrări ale întemeietorilor socialismului științific Karl Marx și Friedrich Engels.

Autorul arată saltul calitativ săvîrșit de Karl Marx în teoria valorii muncă, a banilor, a plusvalorii, a salariului, profitului, rentei și dobînzii, a acumulării, a reproducției capitalului social, venitului național, crizelor economice de supraproducție etc., precum și însemnătatea doctrinei economice marxiste pentru lupta economică și politică a proletariatului.

Considerăm însă că ar fi fost mai indicat și mai ușor de realizat scopul urmărit, dacă autorul prezenta concepția economică a lui Karl Marx și Friedrich Engels pe probleme și nu pe lucrări.

În capitolul XXIII se face o prezentare critică a concepțiilor economice revizioniste. Autorul face o critică substanțială teoriilor economice revizioniste din ultima treime a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, (Eduard Bernștein, Eduard David, Tugan Baranovschi, Karl Kautsky, Rudolf Hilferding). Considerăm însă că în lucrare, analiza critică a teoriilor revizioniste contemporane este tratată sumar. Deoarece revizionismul constituie principala primejdie în mișcarea contemporană, autorul va trebui ca, la o ediție viitoare, să acorde o atenție sporită demascării teoriilor revizioniste contemporane.

Profesorul Grigorov analizează profund în capitolul al XXIV-lea dezvoltarea creatoare a economiei politice de către V. I. Lenin, întemeietorul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și a statului sovietic, genialul gînditor revoluționar, conducătorul și învățătorul clasei muncitoare și a oamenilor muncii din întreaga lume.

Autorul arată în mod just că în dezvoltarea economiei politice de către V. I. Lenin se disting trei etape principale și anume: prima etapă, care ține din 1893 pînă în preajma primului război mondial imperialist, cuprinde două perioade (1893–1899) cînd Lenin supune unei critici nimicitoare concepțiile economice ale narodnicilor ruși, a doua perioadă (1900–pînă în preajma primului război mondial) cînd Lenin se afirmă ca un mare teoretician marxist în problemele agrare.

A doua etapă în dezvoltarea economiei politice marxiste de către V. I. Lenin cuprinde perioada primului război mondial imperialist. În această etapă Lenin duce o luptă intransigentă împotriva oportunismului din Internaționala a II-a și pune bazele învățăturii despre imperialism.

Etapa a III-a cuprinde perioada din timpul și după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie în care Lenin pune bazele economiei politice a socialismului.

Autorul arată în mod convingător că V. I. Lenin a dus o luptă intransigentă împotriva tuturor curentelor antimarxiste, că a ridicat pe o treaptă superioară învățătura economică marxistă, arătînd totodată însemnătatea istorico-mondială a leninismului.

În ultima parte a lucrării, autorul face o analiză critică a economiei politice burgheze vulgare din perioada imperialismului și a crizei generale a capitalismului. Autorul dezvăluie descompunerea continuă a economiei politice burgheze pusă în slujba apărării intereselor burgheziei, scoate în evidență lipsa de valoare științifică a teoriilor economice burgheze apărute în această perioadă, care urmăresc să înfrumusețeze capitalismul și să abată masele populare de la lupta lor revoluționară.

Lucrarea profesorului Grigorov constituie o contribuție valoroasă la analiza istoriei gîndirii economice de pe pozițiile marxism-leninismului, fiind de un real folos pentru toți cei care se ocupă cu studierea problemelor economice.

M. Todosia și Marin Ene